

CIEMNOŚĆ (693) *sb f*

-e- (533), -ę- (130).

e oraz o jasne.

sg *N* ciemność (62). ◇ *G* ciemności (17). ◇ *A* ciemność (43). ◇ *I* ciemnością (17). ◇ *L* ciemności (65). ◇ *pl N* ciemności (70). ◇ *G* ciemności (53). ◇ *D* ciemnościami (2). ◇ *A* ciemności (106). ◇ *I* ciemnościami (30); -ami (26), -ami (3), -(a)mi (1); -ami *WujJudConf*; -ami: -ami *RejPs* (2 : 2). ◇ *L* ciemnościach (108), ciemności(e)ch (1); -ach: -(e)ch *RejPos* (23 : 1); ~ -ach (55), -ach (49), -(a)ch (4); -ach *KrowObr*, *Mącz* (3), *OrzQuin*, *BielKron*, *GrzegRóżn*, *CzechRozm* (2), *ModrzBaz* (2), *SkarJedn*, *KochPs*, *MWilkHist*, *StryjKron* (2), *CzechEp*, *NiemObr* (4), *ReszPrz*, *LatHar* (8), *GrabowSet* (2), *KolakCath*, *WujNT* (5), *SiebRozmyśl*, *SkarKaz*, *SkarKazSej*; -ach *OpecŻyw*, *RejPs* (4), *KromRozm I* (2), *KromRozm III*, *RejWiz*, *RejAp* (4), *GrzegŚm*, *RejZwierc* (2), *RejPosWstaw*, *BudBib*; -ach : -ach *LubPs* (1 : 1), *Leop* (3 : 3), *BibRadz* (3 : 1), *RejPos* (1 : 22), *SkarŻyw* (2 : 1), *ArtKanc* (3 : 1). ◇ sg *a. pl G* ciemności (119).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVII – XIX w.*

1. *Brak światła, jasności, mrok; tenebrae Murm, BartBydż, Mącz, Calag, Calep, Cn; caligo Murm, Mymer¹, BartBydż, Mącz; obscuritas BartBydż, Mącz, Cn; opacitas Mącz; lux maligna, privatus aer lumine, spissae tenebrae Cn (605)* : iako światłoftz miedzi tziemnościami/ miefiątz między gwiazdami/ tako fwięcila dziewitza Mariá miedzi ijnymi paⁿnami. *OpecŻyw* 2v, 148v; *Murm* 17, 18; *Mymer¹* 4; *BartBydż* 21b, 156b; *FalZioł* IV 21d; *Vřtawięs miły panie ciemności y řtała řie nocz. WróbŻořt* 103/20; *RejPs* 24, 206v [2 r.]; *LibMal* 1544/85; *A* potym z onąd iádác dálej weřzli w puřtynie wielkie/ gdzie było zimno á ciemność wielka ták iż řie řami ledwo poznáwáli *HistAl* Iv, A6v, Mv; *KromRozm II* c3v; *Włařnye yáko gdy cyemności przedednyem miyáya/ Ták teř ci z mocą lat řwoich w pyekle zořtawáya. LubPs* N2, E, O4v, X6 [2 r.]; *Ciemność od wřchodu řłońcá zyemię pokrywála RejWiz* 176, 153v, 154v, 176v, 177; *Vřzrawřzy Bog řwiátřořć že była dobra/ oddzieliř řwiátřořć od ćiemności [lucem a tenebris] Leop Gen* 1/4 [*przekład tego samego tekřtu BibRadz, BielKron* 1, *HistRzym* 127v], *Gen* 1/1, 18, *Deut* 5/23, *Iob* 38/19, *Ps* 17/12 (10); *BibRadz Gen* 1/2, 3, 4, 18, 15/17 (14); *Nubilum die, Dla chmurów ciemność dnia. Mącz* 252b, 31d, 59d, 260d, 264c, 339a (10); *BielKron* A5v, 1 [2 r.], 20v, 29v, 79v, 168; *Sřycháliřmy gdy Pan Egipt karał ciemnościami RejAp* 136; *HistRzym* 127v; *GrzegŚm* 45, 48; *RejZwierc* 237; *BielSpr* 47v; *RejPosRozpr* c; *Słońce przemieni řię w ćiemność/ á mieřiac wkřew niř przydřie dzień Iehowy wielki á řtrářzny. BudBib Ioel* 2/31, *Gen* 1/2, 5, *Ps* 17/11[12] [2 r.], *Is* 50/10; *BudNT przedm* c7v [2 r.], *Ioann* 20/1, *Luc* 23/44, *Act* 2/20, 2.Cor 4/6; *CzechRozm* 9, 120, 128 [2 r.], 134v, 250; *Co teř y w Areopágytách wielce chwála/ ktorzi w ćiemności/ nie ná řwietle řady řpráwówáli ModrzBaz* 87v, 6, 27v, 94v; *Calag* 193b; *SkarŻyw* 115, 480 [2 r.]; *MWilkHist* G3v; *Ták ono więklře wořłko do gruntu zgromili/ A drugich bijác/ řiekác w ciemnościami gonili StryjKron* 632, 6; *CzechEp* 129, 162; *KochPhaen* 1; *poprořmy Bogá o pomoc/ áby on nářzym řtrořem był/ od złych Cřartow nas obroniř/ ktorzy náwięcey w ćiemności/ vřzywáia řwey chytróřci. ArtKanc* T12v; *BielRozm* 9; *Hebetatrix – Cziemnoszcz cziniaca. Calep* 473b, 1053b; *GórnTroas* 4; *Słońce wřtrzyrna gdy chce áby nie řwiećilo/ Y gwiazdy/ by řwiátřo w ćiemnościami nie było GrabowSet* Bv, D3v; *LatHar* 320, 543, 597, 700, 713, 726; *KolakCath* C3; *Y řtářa řię ćiemność*

po wżytkiej ziemi *WujNT Luc 23/44* [cf *Matth 27/45, Mar 15/33*, s. 293; *przekład tego samego tekstu OpecŻyw 148v, BudNT, LatHar 713, 726*], *Matth 27/45, Mar 15 arg, 33*, s. 293, *Act 2/20; SkarKaz 5a; GosłCast 57; PaxLiz E3v*; Dwie rzeczy ma w sobie każde Prawo: Drogę którą iść/ iako świeca w ciemności vkázuie *SkarKazSej 696a*.

Zwrot: »oświecić (a. oświecać), objaśnić ciemności; w ciemnościach świecić« [szyk zmienny] (3 : 1; 1): *Carbunculus iefth kamień drogi barzo czyrwony, W ciemnościach fwieci FalZioł IV 49d; KromRozm I E3; BielKron 295; KuczbKat 10; ModrzBazStryj ¶2v*.

Wyrażenia: »czarne ciemności« (1): *Widżim/ áno go iálność niemáła okrylá Promieniem fwym/ y czarné ciemności rozbiłá. GosłCast 74*.

»ciemności ćma« (1): *Chmury wkoło/ y ogrómné burze zgromádził. Ale zebránych ciemności ćmę zápáláły Lyfkáwice KochPs 23*.

»egipskie ciemności« (1): *Okrom niego Egipfkie ciemności moc máią. SkarJedn 3*.

»gęste ciemności« [szyk 1 : 1] (2): *Ciemności bárzo gęfte w Egipfcie. BibRadz Ex 10 arg; ModrzBaz 144*.

»nocna ciemność« [szyk 13 : 4] (17): *RejPs 64, 114v, 155v, 212; á iuz przychodziłá ciemność nocna HistAl F4; LubPs ee5v; KrowObr 88; Leop Prov 7/9; IAK Mieśiac nocne oświeca ciemności/ Ták tá Leliwá dla mężney dzielności/ W Moniwidowem świeci Domu sławnem ModrzBazStryj ¶2v; KochPs 113, 203; KochPieś 9; ArtKanc T6v; O Wodzu złotych światłości Który nam nocné ciemności Rozganiałz ZawJeft 14; LatHar 68, 517, 597*.

»srogie ciemności« [szyk 2 : 2] (4): *RejPs 155; Wypuścił frogye cyemności w ktorých ták chodzili/ Nic nye widząc yako ślepi prawye w nich błádzili LubPs Y; RejWiz 145; ArtKanc T4v*.

Szeregi: »ciemność i jasność« (1): *Y tá ciemność y iálność wżytko w iego mocy/ A dziwnie on tym włada y we dnie y w nocy. RejWiz 154*.

»światłość z ciemnością; światło(ść) a (i) ciemność« [szyk 12 : 3] (8 : 7): *kościół Boży niema zgody z Obrázy iako ciemność s świáthłościá iako Święthy Páweł piŕze. KrowObr 112; Y názwał świáthłość dzień/ á ciemności noc [lucem Diem et tenebras Noctem]. Leop Gen 1/5 [przekład tego samego tekstu BibRadz, BielKron 1], 2.Cor 6/14; BibRadz Gen 1/5; BielKron 1; WujJud 102, 223; BudBib Gen 1/4, 18; Ale gdy ich pytano/ coby zá rozność byłá miedzy świáthłościá y ciemnościá/ á one tego niemogły wczynić okrom śprawy oczu ModrzBaz 29v; CzechEp 246; NiemObr 12; WujNT 2.Cor 6/14; PowodPr 41, 65. [Ponadto w innych połączeniach strukturalnych 17 r.]*

»ciemność i mrok« (2): *obaczám niemądrego młodzieńcá/ ktory [...] bliŕko drogi domu onego fthąpa w ciemności/ gdy śie dzień k wieczorowi chyli/ w nocnych ciemnościách y w mroku [in noctis tenebris et caligine] Leop Prov 7/9; BudBib Soph 1/15*.

»ciemność a noc« [szyk 2 : 1] (3): *WróbŻołt aa4; á zafię dnia nie bywa od świętey Luciey/ iedno ciemności á noc BielKron 294v; Cmá tobie nic nie zácmi: noc/ y ciemności Wżytki fá przeżroczyłté KochPs 203*.

W przen (206) : *dla twé męki był mi dzień wielmi dlugi nędze ij śmutku pelny/ dzień ciemności ij wielkié żalości OpecŻyw 164, 12v; PatKaz I 11; TarDuch A4v; GDyześ ty iefť zywot nadzieia y oświecenie wŕfech ciemności nalfych RejPs 65, 53v, 65, 66v, 130, 143; SeklKat R3; HistAl F5;*

MurzNT Matth 6/23; LubPs 13, R3v, S5v, T3v, V (8); á ciemnościami twemi náfycon ieft brzuch iego. Leop Ps 16/14, Iob 19/8, Ps 87/7, Sap 17/20 [2 r.], 18/4, Eccli 21/11, Is 49/9, Nah 1/8; Thego ktory przeklina oycá y mátkę fwoię zágásnie pochodnia w wielkich ciemnościách [in obscuritate tenebrarum] BibRadz Prov 20/20, Gen 15/12, Iob 20/26, 28/3, I 283c marg, Iob 34/22 (8); BielKron 19, 132v; BielKronCies 477; O iakaż tho przepásć ieft pełna tych ciemności/ Czemuż piorun nie zgromi tákiey niezbożności? GrzegRóżn N4v; KwiatKsiąż 13v; Ex tenebris eruere, Z ciemności wyyać/ wybáwić/ wyrwác. Mącz 361d; RejAp C7, 136 marg, Dd3; GórnDworz Mm6; RejPos 14v, 44, 176, 352v; GrzegŚm 2 [2 r.]; A tak trzebá fie nam pilnie ifcie ná to oględowác/ ábychmy w poórzodku iáfnosci nie tułáli fie po ciemnościách/ á izbychmy tak w południe nie błádzili iáko y o północy. RejZwierc 138; RejPosWstaw [21³]v; BudBib Tob 14/10, Iob 22/11, 37/19, Ps 87/6[7], Nah 1/8; przybytek iego/ kościoł ieft iego w fłóncu poftáwiony nie wciemności/ ná dniu nie ná nocy. SkarJedn 13; KochPs 66; SkarŻyw 196 [2 r.]; NiemObr 64; KochMRot A4; ArtKanc A12v, A16v, T4, T5v; Ku ziemi fklónił me síły/ Smyfły ftrwożył/ co w nich były. W nieznośne ciemności włożył/ Iák te/ co śmiercią vtrwożył GrabowSet I4v, F2v, H3, I2v, M4; OrzJan 30; LatHar 105, 554, 687; WujNT Matth 6/23, Ioann 1/5, 12/35, 46, Rom 2/19 (9); KlonKr A2v; SkarKaz 486b; Niech iuż fen nieprzełpány/ zácmi moię oczy/ A ciemność nieprzebyta/ wiecznie mię otoczy. GosłCast 55; SkarKazSej 662a.

ciemność czego (20): a prawieś mię zákrył ciemnościami ziemie RejPs 130v, 61v; Proźbá áby nas Pan s cyemności grzechu wywiodł k k [!] fwiátłosci prawdy. LubPs M marg; BibRadz Is 5/30; RejPos 168v; CzechRozm 120; StryjKron A; LatHar 304. Cf »ciemności świata tego«.

W przeciwstawieniach: »ciemność ... światło(ść)« (50): RejPs 167; KromRozm I B4v, E3; MurzNT Matth 6/23, Ioann 3/19; LubPs Z5 [2 r.]; KrowObr 121v; Wypędzigo [!] z fwiátłosci do ciemności [de luce in tenebras] Leop Iob 18/18; CzeKałem czego dobrego/ álic przypádło wífyftko złe [!]; oczekawałem fwiátłosci/ á nagle wyfkoczyły ciemności. Leop Iob 30/26, Is 42/16; Biádá onym [...] kthorzy kładá ciemność zá fwiátłosci/ á fwiátłość zá ciemności [tenebrositatem lucem et lucem tenebrositatem] BibRadz Is 5/20 [przekład tego samego tekstu WujJudConf 81, CzechRozm 218], Iob 29/3, Is 5/30; OrzQuin P2v; iz ci kthorym pan naywięcey vczyził dobrego/ ktore s ciemności ná fwiátło/ z błothá ná fufzá wyrwał/ [...] naybárziefy fie więcz ná páná fkárzą GórnDworz K6v, L17; LVd then kthory chodził w ciemnościách/ widzyał fwiátłość wielką RejPos 15, 14v; RejZwierc 56 [2 r.], 63; WujJud 101v; WujJudConf 81 [2 r.]; BudBib Tob 14/10; CzechRozm 218 [2 r.]; KochPs 18, 179; SkarŻyw 196; CzechEp 321; ArtKanc F4; Tyś był (Pánie) w fwiátłosci/ á ia w ciemności: y przetoż nie znałem cię LatHar 569, 105, 554, 687; KolakSzczęśl C2v [2 r.]; WujNT Matth 6/23, Luc 11/35, Ioann 1/5, 8/12, 12/35, 2.Cor 4/6, Eph 5/8; PowodPr 65; SkarKaz 486b; w ciemnościách wznidzie fwiátłość twoiá SkarKazSej 662a.

Zwroty: »w ciemnościách leżec« = być w omdleniu (1): Iacere in tenebris, W ciemnościách leżec/ to yeft/ nie być ná yáwie. Mącz 446a.

»oświecić (a. poświecić, a. roświecić) ciemności; w ciemnościách świecić; z ciemności zaświecić« [szyk zmienny] (16; 7; 1): Ofwieciż náffe ciemności/ W fertza nám náley milofcij OpecŻyw 177; KromRozm I E3; LubPs V2; BibRadz 1.Cor 4/5; RejPos 283v; CzechRozm 30v; Roświeć moie

ciemności (wym) nieogarnionym Światłem *KochPs* 18, 24, 37, 51, 179; *CzechEp* 19; *ArtKanc* A16v, F4, T3v, T4; Ty/ oświeć te ciemności/ Ktore/ powstały z moich nieprawości. *GrabowSet* H4, D3; *LatHar* 105, 554, 687; a światłość w ciemnościach świeci [*et lux in tenebris lucet*]/ a ciemności iey nie ogarnęły. *WujNT Ioann* 1/5 [*przekład tego samego tekstu KromRozm I E3, LatHar* 105, 554, 687, *SkarKaz* 486b], *2.Cor* 4/6; *SkarKaz* 486b.

»swiecić w ciemności(ach)« = być widocznym [*szyk zmienny*] (2): *Mącz* 154a; Iz iako Mieśiac tak też iych dzielności/ Swięcą w ciemności. *ModrzBazStryj* ¶2v.

»(za-, z-)błądzić, błądzący w ciemności(ach)« [*szyk zmienny*] (4 : 2): A źli będą błędzić w ciemnościach przeklętych *LubPs* hh2v; *SeklPieś* 20; *RejAp* 29, 99v [2 r.]; *ArtKanc* P7.

Wyrażenia: »chmura ciemności« (2): Cię fą łtoki bez wody/ y obłoki od wichru pędzone/ ktorým chmurą ciemności [*caligo tenebrarum*] ięft zachowana. *WujNT 2.Petr* 2/17, *Iudae* 13.

»ćma ciemności« (1): Toć fą łtudnye bez wody [...] ktorým ćmá cyemności nawyeki yeft zachowaná [*bibl. 2.Petr* 2/17] *KromRozm I D2v*.

»egipcyjańska ciemność« (1): Ięftci to froga kaźń/ y froga Aegypcyjańska ciemność *OrzQuin* Z3.

»gęsta ciemność« (2): Afnadz by mi sie trefiło wnągęftfych ciemnościach chodzić tak iż bych iuz był ku śmierci podobien nie mię ftráfno niebędzie *RejPs* 33v, 73v.

»nocna ciemność« (2): Nocną ciemność oświecił światłem wćiefzonym/ gdy z śmierci ocucił będąc iuz wkrzefzonym *ArtKanc* F4, T13.

»sroga ciemność« [*szyk* 5 : 1] (6): Zewłfąd myę cyemności froye obtaczayą. *LubPs* N6v, Z5, hb6; *RejAp* 136; *RejPos* 101, 189.

peryfr. »syn ciemności« = *Judasz* (1): GDy Iudás wyłfedł precz/ rzekl mily Iezus [...] Iuz wyłfedł fyn ciemności/ a zołtali łami czyłci z wym oczyszcicielem. *OpecŻyw* 95.

»ciemność(i) świata tego« (12): *WróbŻółt* oo8v; *BibRadz I* *3v; *RejAp* C6v, 29, 99v [2 r.]; O wielkaź sie tho światłość zyawiła a wielka pociechą nam niebożątkom/ ktorzychmy chodzili w tym cieniu a w ciemnościach tego światá. *RejPos* 15v, 223, 271v, 338, 339v; Gdyż ludzie fercá krnąbrnego/ wołá ciemność światá tego *ArtKanc* H18v.

»ciemność wieczna« (1): iżeś łnim tych łmrodliwych vftaw ludzkich/ ciemności wietznych y bluznierftw niezłitzonych chwalić nie chciał. *KrowObr* B4v.

Szeregi: »ciemność a chmura« (1): tak mieć będę ná pieczy trzodę śwá/ a wybawię ie ze włzytkich mieyfc kędy iedno fą rołprofzone w dzień ciemności a chmury [*caliginis et nubis*]. *BibRadz Ez* 34/12.

»noc ani ciemność; noc z ciemnościami« = *nox neque tenebrae Vulg* (1; 1): *WujNT 1.Thess* 5/5; Choć mgłą ciemną przyodziana Noc z ciemnościami przychadza/ Narodowi wybranemu Niech wątpienie nie przelzkadza Smiele vfác Pánu łwemu. *SzarzRyt* B2.

Wyrażenie przyimkowe: »w ciemności« = *skrycie, tajemnie* (7): Co wam w ciemności [*in tenebris*] mowię/ powiedaycie na świathle *BibRadz Matth* 10/27 [*przekład tego samego tekstu BudNT Luc* 12/3, *WujNT*]; *BudBib Is* 29/15; *BudNT Luc* 12/3; *SkarJedn* 27; *WujNT Matth* 10 arg, 27, *Luc* 12/3.

Przen (206) :

a) *Błąd, fałsz* (w sporach religijnych, w szczególności o herezji i pogaństwie) (133) : *WróbŻółt* kk6; *KromRozm I* B2, E3; *MurzNT Lue* 1/79, *Ioann* 8/12; *KromRozm III* B8v; Kędy Pan prawdą śwá

fwieci/ iuz thám ná ftronę odpádną ciemności fwieckie. *LubPs* eev *marg*; Vkázuiać iefstze ony Zydowfkie ciemności/ w ktorych byli dokąd Kryftus nieprzyzedł. *KrowObr* 91, A2v, B3v, 90v; wyrwał go z pośzrod onych ciemności bálwochwálfkich. *BibRadz* I 196a *marg*, I *4v, *Luc* 1/75[79], *Ps* 82/5; *BielKron* 218v; Nieftetyfz/ iák wielkie was ciemności przykryły/ A głąboko was z wálzą wiárą zánorzyły *GrzegRóżn* N4, Ov; *RejAp* 136 [5 r.], 136v [2 r.], 137, 137v; wyfzło by ták wiele tyfięcy Turkow/ Sárácenow/ z błędu/ a s ciemności Máchometowey *GórnDworz* li4v; potym też y ci ktorzy doczekáli tego/ á odrzuciwfzy ciemności á záflepienie swoie/ vwierzyli przyfciu iego á náukam fwiętych iego *RejPos* 15v; Iz miły Pánie težcieehmy pirwey łowili w nocy á w ciemnościach/ to ieft/ w omylnych náukach y w onych frogofciach zakonu ftárego *RejPos* 176v, 15, 147, 147v, 176, 176v [2 r.] (11); zá gniewem fwym rozmáitych ciemności błędow y kácerftw fprawiedliwym fądem dopuřcza. *WujJud* 2v; *BudBib* Is 9/2; *BudNT przedm* b3v, *Ioann* 12/46; *CzechRozm* 30 [2 r.], 250; *SkarJedn* 362; Iákofz Heretyk táką fwiátłością/ ciemności fwych y fałzow od ták ftárych y fwiętych Doktorow potępionych záfwydzic fię niema? *SkarŻyw* 198, 147, 362, 399; *StryjKron* 145, 150; ktorzy w ciemnościách zrodzeni/ y wychowáni będąc/ od Bogá nie fą oświeceni/ niehcąc do prawdzíwey pobożności fię przyłęczyc *NiemObr* 16, 4, 66, 84, 143; *ReszPrz* 98; *ArtKanc* A18v, F11v, H18v, I10v, K13; *GrabowSet* B4v; *LatHar* 46, 568 [7 r.], 600, 720 *marg*; Aby záfwiecił fiedzącym w ciemności [qui in tenebris et in umbra mortis sedent]/ y w cięniu śmierci *WujNT Luc* 1/79 [przekład tego samego tekstu *MurzNT*, *BibRadz*, *ArtKanc* A18v, *LatHar* 46], s. 140, 470, 1.*Ioann* 2/8; *JanNKarGórn* G4; *SarnStat* 195; *SkarKaz* 2a, 120a.

ciemność czego (17): floziwfly fnich ciężkie brzemię wyftępkow nálfych racz ofwiecic ciemność proftoty nálfey *RejPs* 122v, 139v; *KromRozm I* L2; *KromRozm II* ov; Oświeć lálką fwą wfzyftko Królestwo náfze Polfkié/ ábyfmy téy ciemności/ Czelkiégo/ Niemieckiégo/ [...] Kácérftwá/ prózni w Polfzce rychło byli *OrzQuin* Y; *RejPos* 15v, 16 [2 r.], 296v; *KuczbKat* 395; ták y prawdá gdy z ciemności błędow wychodzi/ bárzo wielkimi dobrodzieyfctwy obdarza y ozdabia rzeczy człowiecze y Bołkie *ModrzBaz* 2; *SkarŻyw* 131; *NiemObr* 68, 100; *WujNT Rom* 13 *arg*; *SarnStat* 993; *SkarKaz* 81a.

W przeciwstawieniach: »ciemność ... fwiátło(ść)« (17): *WróbŻolt* aa4; *RejAp* 166v; *RejPos* C4v, 146, 147; *RejPos Rozpr* b3v; *BudNT przedm* d3v, *Ioann* 3/19, *Act* 26/17; *SkarŻyw* 3; Czym okázuią iz fízatan záflepil fmyfły ich/ áby więcey vmiłowáli ciemności niż fwiátłość. *NiemObr* 84, 114; Kto ieft w fwiátłości/ á kto w ciemności. *WujNT* 1. *Ioann* 2 *arg*, *Act* 26/17, 1.*Petr* 2/9, *Ccccc3v*; *SarnStat* 195.

Zwroty: »oświecic ciemności« [szyk *zmienny*] (4): *RejPs* 201; Bowym ty mnie dařz pochodnyą pánie twey fwiátłości/ A ofwycifz fám boże moy me wflytki ciemności *LubPs* Ev; *RejPos* 17; *KlonKr* B4v.

»zblądzić w ciemnościach« (1): A thák zblądzilichmy nędznicy w ciemnořciach swoich/ á fłońce wyrozumienia náfzego nigdy nam nie fwieciło. *RejPos* 322.

Wyrażenia: »ciemności egiptskie« (1): Stąd oto obaczyć możefz iz takie mniemánie/ y takie piřmá wykręćanie gwałtowne/ nic nie ieft inřzego/ iedno flepotá wielka ciemności onych grubych y dotkliwych Egiptfkich/ przez Antychriřtá ná ludzi przywiedzioná. *CzechRozm* 37.

»gruba ciemność« [szyk 1 : 1] (2): *CzechRozm* 37; iz y w onych grubych ciemnościách Papięfkich/ wzbudzał pan Bog niektore ludzi *NiemObr* 64.

»ciemność pogańska« [szyk 4 : 4] (8): wybrał nas Bóg z Pogánów y z ciemności Pogánłkiéy/ ku dziwnéy światłości Kościoła fwoiégo nas wezwał *OrzQuin* N2v; *SkarJedn* 218, 224, 225; *SkarŻyw* 74, 102, 231, 363.

Szereg: »ciemność a chmura« (1): iáfność prawdy Pánłkíey zganía ty ciemności á ty łzpetne chmury na thę łtolicę fáłefzną *RejAp* 136.

b) *Ciemnota, nieświadomość, głupota* (9) : *RejWiz* 63; *Cimmeriae tenebrae*, [...] Sylna ciemność głupóść *Mqcz* 53d; *Nubila humani animi sol Serenat*. Ciemności ludzkiego vmysłu słońce/ To yeft pan Chriftus ófwieca. *Mqcz* 252b; *mihi enim tenebrae sunt*, Mnie bowiem ciemności łą/ to yeft nie rozumie. *Mqcz* 445d, 31d; *Phil* I, L, L2; Ciemność zowie niewiádomóść y záfcmienie rozumu. *SkarKazSej* 662a.

c) *Grzech, zło, występki* (58) : *OpecŻyw* 106v; boć złółciwi miełzkacze domow na źiemí napelńieni łą ciemności. *WróbŻółt* 73/20; *Leop Ps* 73/20; *BielKron* 80v; *RejAp* 137; *GórnDworz* Mm5; á przedłię w ciemnościach chodzimy/ kłámamy/ á prawdy w nas nie máłz. *RejPos* 93v; iuż muśi chodzić w ciemności/ inż vczynki íego mułzą záfwdy być złe *RejPos* 338, 147v, 338v, 339 [2 r.]; *RejZwierc* 63; Opuściwłzy prołtą drogę/ chodzą po drogách ciemności. *WujJud* ktv; *BudBib* 4.*Esdr* 14/19, *Prov* 20/20; *BudNT przedm* a4; *CzechRozm* 210, 240v; *KochPs* 9; *ArtKanc* H13, P5; *GórnRozm* 14; *GrabowSet* O, S; Niech sftąpi myśł moiá/ do źiemie ciemnościámi y mgłá śmierci ółzpeconey *LatHar* 151, 151, 720; álec tą íeft godźiná wáfzá/ y moc ciemności. *WujNT Luc* 22/53 [*przekład tego samego tekstu OpecŻyw* 106v, *LatHar* 720]; Swiát miełzka w ciemnościách/ y miłwie íe. *WujNT Yyyyyv*, *Eph* 6/12, s. 815, 1.*Ioann* 1/6, 2/9, 11 [2 r.], *Yyyyyv*; *SkarKaz* 486b.

W przeciwstawieniach: »ciemność ... światłość« (2): *RejPosWstaw* 21v; á ludzie ráczyey vmiłowáli ciemności niż światłość [*et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem*] *WujNT Ioann* 3/19 [*przekład tego samego tekstu RejPosWstaw* 21v].

W charakterystycznym połączeniu: moc ciemności (6).

Zwrot: »wyrwać, wydrzeć, wyrwany z (mocy) ciemności« [szyk zmienny] (2 : 1: 2): *RejPos* 53v; *KuczbKat* 271, 400; *WujJud* 94; ktory nas wyrwał z mocy ciemności [*de potestate tenebrarum*]/ y przeniożł w krołéłtwo Syná łwego miłego *WujNT Col* 1/13 [*przekład tego samego tekstu RejPos* 53v, *KuczbKat* 100, 271, *WujJud* 94].

Wyrażenia: »srogie ciemności« (1): á dopomoż powłtać nam z onych frogich ciemności náłzych *RejPos* 262v.

»uczynki ciemności« = *opera tenebrarum Vulg* (11): *KrowObr* 62; *BibRadz Rorn* 13/12; *RejPosWstaw* [21²]v; *CzechRozm* 244, 253; na tve vczynki ciemności/ ktorymiś zięty íeft/ nigdy niezezwolem. *SkarŻyw* 532; Ponieważ wiernemu żadne^{mv} nie przyftoi brátác łię ze złymi vczynkami ciemności/ ówłzem íeft powinien ony łtrofowác *CzechEp* 89, 5; *WerGośc* 267; *WujNT Rom* 13/12, *Eph* 5/11.

Szereg: »ciemność, mrok« (1): A gdy do źiemie poyrzy/ áż vcíłk y ciemność/ mrok/ vcíśńienie y zámroczenie w tráfzenia [*et ecce tribulatio et tenebrae, obscuratio, angustia, et expansa caligo*]. *BudBib Is* 8/22.

d) Więzienie (6) : *WróbŻółt* 106/10; *LubPs* Y5 [2 r.]; ábyś othworzył oczy ślepych/ á wywiódł więźniá z zámknienia/ y z domu ćiemnice/ te kthorzy liedzą w ćiemnościach. *Leop Is* 42/7; Tych co mieľzkáli w ćiemnościách y w ćieniu śmierći/ á byli więźniámi w niedośtátku y w źeleźie. *BibRadz Ps* 106/10 [przekład tego samego tekstu *WróbŻółt*].

Szereg: »ciemność i ćma« (1): Et eduxit eos de tenebris et vmbra mortis [...]. Y wywiódł ie z ćiemności y ze ćmy śmierći y ich przekowy rozerwał. *WróbŻółt* 106/14.

a. Ukrycie, kryjówka; latebra Mącz (7) : Przyięli mię iáko Lew gotowi będąc ku łupu/ y iáko Lwie łzczęnie ktore mieľzka w ćiemnościách. *Leop Ps* 16/12; Ex latebris erumpere, Z ćiemności wybrnąć. *Mącz* 185a; *GórnDworz B*; *BudBib Is* 45/3; *SkarŻyw* 320; *GórnTroas* 49.

W przen (1) : Przetoź łákomy człowiek przez wźytek čás żywotá śwego w ćiemności iada *BielKron* 80v.

b. Grób (5) : A położył mie między ćiemnościami/ tham gdzie łá martwi tego świata *WróbŻółt* 142/3 [przekład tego samego tekstu *LubPs* ee4v]; *LubPs* T4, ee4v; Mogiłę pod tę/ miły/ wnidź. A łtronisz? czemu? Widzę co iest/ niechce łie w ćiemność łercu cnému. *GórnTroas* 38.

Wyrażenie: peryfr. »ziemna ćiemność« = *grób (1)*: Głowę mą pierwéy pod źiemne ćiemności Zepchnicie *ZawJeft* 8.

2. O piekle i otchłani; orcus Mącz (70) : iijż przez krzyź święty/ ij mękę iego niewinną byli wybawienij z onych to ćiemności. *OpecŻyw* [162]v, 81v, [162], [162]v, 163; *RejKup* dd8; Ty co nie chcą prześłhác grzechu iáko ie pan zámknął w ćiemność wiecznej śmierći. *LubPs* S marg, ee5 marg; *Leop Tob* 4/11; ále łáncuchámi ćiemności łtráćiwłzy ie do piekłá [*catenis caliginis detrudens in tartarum*]/ podał ie záchowane ku potępieniu. *BibRadz 2. Petr* 2/4; Na Ośle k miáłtu przyiedzye/ S ćiemności oyce wywiedzye. *BielKron* 132v, 467; *RejPos* 57, 262, 277; *BudBib Tob* 4/11; Lecź im powiedzieli czárći/ iáko my w ćiemnościách siedząc/ mamy kogo oświećić y wzrok iemu dác? *SkarŻyw* 179; Ciebie dawno w ćiemnościách czekamy/ pogłádaiąc płáćźliwie wołamy *MWilKHist* F2v; *ArtKanc* D16v; *LatHar* 339; Niź ogárną ćiemności/ niź ná wieczne męki Poydę: zmiłuy łię Pánie/ á poday łwey ręki. *GrabowSet* A4v, H4; *KoľakCath* B4v; *SiebRozmyśl* I.

Zwrot: »w(y)rzucić, puścić, stráćić, zepchnác, w(y)rzucón(y) w ćiemności« = *mittere in tenebras* *Vulg, PolAnt* [szyk zmienny] (9 : 1 : 1 : 1 : 6): *TarDuch* B7; *SeklKat* T; *KromRozm III* C8v; *Leop Matth* 22/13; A niepoźytecznego łługe wrzúćcie w ćiemność nadáłszá *BibRadz Matth* 25/30, *Matth* 22/13; *RejAp* 194; *RejPos* 39v, 45v, 159, 238; *SkarŻyw* 258; *CzechEp* 169; Zepchni iá w wieczné ćiemności *ZawJeft* 24; *WujNT Matth* 8/12, 22/13, 25/30, Bbbbbbb4v.

Wyrażenia peryfrastyczne: »ciemności nadolne« (1): iź muśi być wrzucón do ćiemności nadolnych/ tám gdzie będzie wieczny płáćź *RejAp* 194.

»ciemność piekielna« [szyk 4 : 2] (6): *RejPs* 134; Ale prze ich niewiáre márníe łá łtráćeni/ A w piekielnych ćiemnościách wiecznie ofáćzeni. *RejWiz* 86; Orcus, Ciemność piekielna *Mącz* 267d; *SkarŻyw* 258, 312; *GórnTroas* 48.

»ciemności postronne« (1): á fynowie kroleśtwá będą wrzuceni w ćiemności poľtronne/ tám będzie płáćź y zgrzytánie zębow. *RejPos* 45v.

»srogie ćiemności« (1): poydą [...] do drugich wiecznych á łrogich ćiemności. *RejAp* [15].

»wieczne ciemności« [szyk 9 : 3] (17): wrzucic go wciemności wieczne *SeklKat* T; *LubPs* N2v; iż on thylko łam nas wywiódł/ zdomu niewoley/ nie od krolá Pháráoná/ ále z mocy Dyabelfkicy y zwietznych ciemności *KrowObr* 155v; *RejAp* [15]; *HistRzym* 96v; *RejPos* 27, 39v, 159; *RejZwierc* 63; *SkarŻyw* 429; *ReszPrz* 5; *ArtKanc* T4; *ZawJeft* 24; *KolakCath* C4v; *WujNT* 398; *SiebRozmyśl* I; *SkarKazSej* 672a.

»ciemności zewnętrzne, wewnętrzne« [szyk 7 : 4] (10 : 1): *TarDuch* B7; Ale zły flugá wrzucon yeft do cyemności zewnętrznych *KromRozm III* C8v; wrzucie go do zewnętrznych ciemności [*in tenebras exteriores*] *Leop Matth* 22/13 [*przekład tego samego tekstu BibRadz, RejPos* 238, *WujNT*]; *BibRadz Matth* 22/13; *RejPos* 238; ci [...] ielzczę y do wewnętrznych ciemności y do ognia wiecznego wrzuceni będą. *CzechEp* 169, 46; *WujNT Matth* 8/12, 22/13, 25/30, Bbbbb4v.

a. O szatanie (9) :

Wyrażenia peryfrastyczne: »anioł ciemności« (4): kazał go stręcić iáko fprzeciwniká fwego/ y obrocił go w Aniołá ciemności/ w Anyołá fprofnego *RejPos* 57, 57, 101, 331v.

»srogi ciemności hetman« (1): on frogi ciemności Hetman/ y swiátá łákome márności/ O nálze pilno czynią zepfówanie. *SzarzRyt* A2.

»książę ciemności« (2): Ták iż po onym zburzeniu/ kxiążę ciemności po wżyftkim fwiecie Dijabły rozełłáło *KrowObr* 144v; *SkarŻyw* 171.

»mistrz a sprawca ciemności« (1): iuz on miłtrz á fprawcá ciemności ieft opiekálnikiem iego. *RejPos* 338.

»syn ciemności« (1): odpádniecie od łálki mey/ y fynmi ciemności y potępienia wiecznie będziecie. *SkarŻyw* 258.

3. O kolorze (2) : Też małz wiedzieć iż czarna vrina nigdy cienka niebywa ani subtelna, iedno zawfże gruba á miáfza/ á to dla ciemności ktora przichodzi z łzczarności. *FalZioł* Y [2]v; Pátrz ná Száfir/ ná Rubin/ a ná profty kámién/ Iuz ciężkość/ ciemność/ grubość/ wnet obaczyfz ná nim. *RejWiz* 113.

4. O oczach: ślepotą (12) : *PatKaz III* 145v; tak ta wilkołć nieczyłtołć z oczu fpadza y oczy pořila ciemnołć od nich odpádzaiącz. *FalZioł* I 134c, V 90v; [*nauka*] łámá thez z vmyflu yákoby z oczu cyemnołć/ przecyera *GliczKsiąż* G8v; ramię twoie włchnie/ y oko thwoie ciemnołćiami zállepione będzie. *KrowObr* 33v; *RejPos* 261v; Pan oczy zálzłé ciemnołćią Obdarza nowá swiátłołćią *KochPs* 212.

ciemność czego (1): wzrok ořtrzą/ ciemnołć oczu oddalaią *FalZioł* V 105v.

W przeni (4) : Oczy me/ Pánie/ ciemnołćią zgwłacone *GrabowSet* T2v; *WujNT* 1.*Ioann* 2/11.

ciemność czego (1): Ták ktorym oczy zálzły ciemnołćią krnábrności/ Niemogá nigdy widzieć flonecznéy iáłności. *ZawJeft* 35.

Szereg: »chmura i ciemność« (1): nátychmiałt pádlá nań chmurá y ciemnołć [*cecidit in eum caligo et tenebrae*]; á tułaiącz fię fzukał ktoby go wodził zá rękę. *WujNT Act* 13/11.

*** *Bez wystarczającego kontekstu (4) :* Obscuritas, Ciemnołć / trudnołć/ podłółć/ też niezacnołć rodzáyu. *Mącz* 257b; *Calep* 716a; ć/ ciáło ćierpi ćiężar ciemnołći. *JanNKar* G2v; *JanNKarGórn* H.

Synonimy: **1.** cień, czarność, czerni, ćma, mrok, mrokota, zaciemnienie; **2.** otchłań, piekło; **4.** ślepość, ślepotą.

Cf 2. CIEMNO, **CIEMNICA**, CIEMNOTA

AL